

**НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ
ІНСТИТУТ ІСТОРІЇ УКРАЇНИ**

На правах рукопису

ПРОДАНІЮ Федір Миколайович

ВНУТРІШНЯ ПОЛІТИКА УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВИ

(29 квітня - 14 грудня 1918 року)

07.00.01 - Історія України

Автореферат

дисертації на здобуття наукового ступеня

кандидата історичних наук

Київ - 1997

Дисертацією є рукопис

Робота виконана в Інституті історії України НАН України

Науковий керівник: доктор історичних наук

Ширіг Руслан Якович

Офіційні опоненти: доктор історичних наук, професор

Солдатенко Валерій Федорович

кандидат історичних наук

Папакін Георгій Володимирович

Провідна організація: Київський національний університет

ім. Т.Шевченка

Захист відбудеться "25" квітня 1997 р. о 14⁰⁰ год.
на засіданні спеціалізованої вченої ради Д.50.17.01 для захи-
сту дисертацій в Інституті історії України НАН України
/252 001, Київ, вул. Грушевського, 4 /

З дисертацією можна ознайомитися в бібліотеці Інституту
історії України НАН України.

Автореферат розісланий "24" березня 1997 р.

Вчений секретар

спеціалізованої вченої ради

доктор історичних наук

Н.А. Шип

ЛНБ України ім.В.Стефаніка

00752107 (M)

I. ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження. Важливим завданням сучасної вітчизняної історіографії є вивчення проблем національного державотворення. До найменш досліджених етапів цього складного процесу належить період правління Павла Скоропадського. Аналіз внутрішньої політики Української держави допоможе врахувати в сучасній практиці набутий досвід через його науково-критичне осмислення та узагальнення. Велику цінність має весь масив інформації про її внутрішню політику, зокрема вирішення аграрного питання, стабілізація фінансово-кредитної системи та підтримка власного товаровиробника тощо. Актуальним є також аналіз форм і методів національно-культурного будівництва цього державного утворення.

Вивчення внутрішньої політики Української держави має й важливе наукове значення. Воно дасть можливість розкрити різноманітні сторони діяльності П.Скоропадського та Ради міністрів, розглянути дії керівництва Гетьманату по зміцненню своєї влади в Україні та обмеженню впливу німецького і австро-угорського командування на внутрішнє життя Української держави, а також узагальнити набутий досвід під час одного з етапів новітнього українського державотворення. Актуальним для сучасної історичної науки є необхідність введення в науковий обіг нового фактичного матеріалу та його аналіз.

Постановка цієї проблеми актуалізується ще й тією обставиною, що протягом довгих десятиліть вона фактично перебувала у забутті. Тому ще й сьогодні маємо більше запитань, ніж відповідей стосовно предмета дослідження, що й послужило одним з головних чинників при виборі теми дисертації. Отже, звернення до досвіду внутрішньої політики Української

держави становить значний науковий інтерес, а справа його узагальнення є актуальним завданням історичної науки.

Предметом дисертаційного дослідження є діяльність гетьманського уряду та місцевих органів влади, правові основи Української держави, створення регулярної армії та флоту, аграрне питання, основні напрямки соціально-економічної політики, особливості національно-культурного будівництва та політичного життя Гетьманату.

Об'єктом дослідження стали витoki, шляхи і спроби формування внутрішньої політики Української держави, особливості зміцнення гетьманської влади в Україні.

Хронологічні межі дисертації визначаються терміном існування Української держави і охоплюють період від 29 квітня 1918 р. - дня державного перевороту та приходу до влади гетьмана до 14 грудня - час відречення П. Скоропадського і захоплення військами Директорії Києва.

Ступінь наукової розробленості проблеми не можна назвати задовільним. Досі ще не створено спеціальних робіт, присвячених комплексному вивченню внутрішньої політики Української держави. Найвні публікації носять здебільшого довідковий характер або висвітлюють лише деякі аспекти цієї проблеми. Умовно виділені групи праць, про які піде мова нижче, різняться між собою, крім формальної ознаки, підходом до оцінки подій, а зрештою і тематикою.

Найбільш чисельна радянська історіографія. В літературі 1920-1930-х рр. утверджується точка зору, що гетьманська влада була примарною і трималася виключно на німецьких багнетax.^I

І. Мануїльський Д. Среди предательства и измены / от гетмана к Советской власти /. // Коммунист.- 1921.- 7 ноября.

Початок Великої Вітчизняної війни сприяв посиленню інтересу науковців до подій 1918 р. на українських землях¹. Вони зосереджують свою увагу на особливостях повстанського руху, діяльності більшовицького підпілля та репресивних заходах німецьких і австро-угорських військ проти селян України.

В 1950-1980-х рр. з'являються монографії П. Балкового², Ю. Білана³, Г. Заставенка⁴, А. Лихолата⁵, Є. Склиаренка⁶, М. Супруненка⁷, В. Тичини⁸ та інших. Ці вчені проаналізували причини, форми та методи боротьби трудящих України в 1918 р.. Зокрема, повстання в Звенигородському й Таращанському повітах Київської губернії та в Ніжинському повіті на Чернігівщині. Розкрили діяльність ЦК КП/б/У та Центрального військово-революційного комітету в цей період. Ці проблеми висвітлюють й автори колективної праці "Українська РСР в період громадянської війни 1917-1920 рр." та п'ятого тому "Історії Української РСР". В них ґрунтовно висвітлено ряд особливостей

1. Городецкий Е. Отечественная война против германских оккупантов в 1918 г. на Украине.-Свердловск, 1941.- 16с.; Марков С.Ф. Отечественная война украинского народа против германских интервентов в 1918 г..- М., 1941.- 63с.
2. Балковий П.М. Війна без флангів.- К., 1966.- С.13-80.
3. Белан Ю.Я. Отечественная война украинского народа против немецких оккупантов в 1918 году.- К., 1960.- 330с.
4. Заставенко Г.Ф. Крах німецької інтервенції на Україні в 1918 році. - К., 1959.- 155с.
5. Лихолат А.В. Разгром националистической контрреволюции на Украине /1917-1922 гг./.- М., 1954.- С.98-121.
6. Склиаренко Є.М. Боротьба трудящих України проти німецько-австрійських окупантів і гетьманщини в 1918 р.-К., 1960.
7. Супруненко М. Україна в період іноземної інтервенції і громадянської війни /1918-1920 рр./.-К., 1951.- С.20-94.
8. Тичина В.Є. Боротьба проти німецьких окупантів і внутрішньої контрреволюції на Україні у 1918 році.-Х., 1969.-284с.

економічного становища українських земель в 1918 р., діяльність КП/б/У, повстанський рух в цей період¹. Їх автори ввели у науковий обіг велику кількість архівних матеріалів. Проте зробивши значний внесок у дослідження проблеми, в оцінці Гетьманату вони не вийшли за рамки ідеологічних стереотипів. Поза увагою дослідників залишилися здобутки керівництва Української держави. Внутрішня політика гетьманського уряду подана під кутом його цілковитої залежності від німецького і австро-угорського командування.

Чисельна й зарубіжна історіографія. Значну частину її представників складають науковці, що позитивно оцінювали правління П.Скоропадського. Найціннішою серед них є відома праця Д.Дорошенка², яку можна вважати своєрідною енциклопедією цього періоду. Перша спроба аналізу процесів державотворення та оцінка діяльності уряду цієї держави належить В.Липинському і В.Кучабському³. Вони спеціально не досліджували внутрішню політику Гетьманату, а висвітлюють її основні напрямки тільки для того, щоб обґрунтувати дії складових частин консервативної течії. Теоретики українського консерватизму ідеалізують діяльність гетьманського уряду./Див. дис.: с.7-9/.

1. Українська РСР в період громадянської війни 1917-1920 рр. У 3 т. - Т.1. - К., 1967. - 471с.; Історія Української РСР. У 8 т., 10 кнз. - Т.5. - К., 1977. - С.296-332.
2. Дорошенко Д. Історія України 1917-1923 рр. У 2 т. - Т.2. Українська Гетьманська держава. - Ужгород, 1930. - 424с.
3. Липинський В. Листи до братів-хліборобів. Про ідею і організацію українського монархізму. - Відень, 1926. - 580с.; Його ж. Хам і Яфет. - Львів, 1928. - 30с.; Кучабський В. Вага і завдання західно-української держави серед сил Східної Європи на переломі 1918/1919 року. // Дзвони. - 1932. - Т.2. - С.726-780.

Помітне місце серед вчених цього напрямку займає Н.Полонська-Василенко¹, яка об'єктивно висвітлила діяльність Ради міністрів та П.Скоропадського. Позитивно оцінює гетьманський режим й І.Нагаєвський². Але зосередивши свої погляди на політичному житті Української держави, він не розкриває економічну політику її уряду.

Наступну групу складають дослідники, що негативно оцінюють правління П.Скоропадського. Найчисельніші серед них науковці, що дотримуються позицій національно-соціалістичних діячів Центральної Ради³. Вони звинувачують гетьмана та його оточення в реставрації на українських землях дореволюційних соціально-економічних відносин, а також вважають П.Скоропадського прихильником відновлення єдиної і неподільної Росії⁴.

Особливості військового будівництва Української держави проаналізували В.Прохода⁵, З.Стефанів⁶, О.Удовиченко⁷.

1. Полонська-Василенко Н. Історія України: У 2 т. - Т.2.-Мюнхен, 1976. - С.488-516.
2. Нагаєвський І. Історія української держави двадцятого століття. - Рим, 1989. - С.126-171.
3. Винниченко В. Відродження нації: У 3 ч. - Ч.3. - Київ; Відень, 1920. - С.11-115; Христюк П. Замітки і матеріали до історії Української революції 1917-1920: У 4 т. - Т. 3. - Прага, 1921. - 160с.
4. Доленга С. Скоропадщина. - Варшава, 1934. - 174с; Покутський П. Панська отаманія. - Львів, 1937. - 107с.
5. Прохода В. Записки до історії сірих /сірожупанників/. // За державність. - Каліш, 1929. - Зб.І. - С.72-117.
6. Стефанів З. Українські збройні сили 1917-21 рр.: Доба Центральної Ради й Гетьманату. - /Б.м./, 1947. - С.95-110.
7. Удовиченко О.І. Україна у війні за державність: історія організації і бойових дій Українських збройних сил 1917-1921. - Вінніпег, 1954. - С.39-49.

Л.Шанковський¹ та автори "Історії українського війська"² Вони висвітлили ряд важливих аспектів діяльності керівництва Гетьманату по створенню регулярної української армії і флоту. На початку 90-х років ХХ ст. настав якісно новий етап у вивченні доби Української держави. Праці цього періоду складають четверту групу літератури з тематики дисертації. У них розглядаються загальні питання військової та політичної діяльності П.Скоропадського³.

Окремі аспекти внутрішньої політики Української держави досліджують у своїх наукових роботах С.Кульчицький⁴, О.Нестуля⁵, О.Резнт⁶ та інші.

- 1.Шанковський Л. Українська армія в боротьбі за державність. - Мюнхен, 1958. - 275с.
- 2.Історія українського війська / від княжих часів до 20-х років ХХ ст./. - Львів, 1992. - С.421-445.
- 3.Білодід О. Поміявся я двічі...: Про останнього гетьмана України та військ козацьких Павла Скоропадського. // Україна.- 1991.- № 23.- С.26-33; Буравченков А. Час відновлення історичної пам'яті, або дещо про Гетьманат з погляду сьогодення. // Останній гетьман. - К., 1993.-С.25-32; Горьлов В. Військова діяльність П.П.Скоропадського / 1886-1917 рр./ //Останній гетьман. -К., 1993.- С.33-48; Папакін Г. Доля архівної спадщини П.П. Скоропадського у сховищах України. // Там же. - С.198-246.
- 4.Кульчицький С.В. Українська держава за часів Гетьманщини. // Укр. іст. журн. - 1992.- № 7/8.- С.60-79.
- 5.Нестуля О. Охорона пам'яток України за Гетьманату /1918 р./ // Укр. іст. журн. - 1994.- № 1.- С.101-112; Його ж. Культурна комісія при делегації України на мирних переговорах з Росією 1918 р.: Хроніка діяльності /Всеукр. спілка краєзнавців; Полтав. наук. т-во краєзнавців. -Полтава, 1993.- 64с.
- 6.Резнт О.П. Українська революція і робітництво: Соціально-політичні та економічні зміни 1917- 1920 рр. -К., 1996.

Для з'ясування історіографічних оцінок періоду правління П.Скоропадського непересічне значення має поява заснованих на новітніх методологічних засадах наукових праць: "Історії України: нове бачення",¹ "Малой енциклопедії етнодержавознавства"² та роботи Ю.Павленка і Ю.Храмова "Українська державність у 1917-1919 рр./історико-генетичний аналіз/".³

В 1997 р. захищено перші дисертаційні роботи з означеної тематики. В.Клименко-Мудрий досліджує національно-демократичний рух за часів Української держави,⁴ а С.Мякота - економічну політику уряду цього державного утворення.⁵

Зроблений в дисертації на основі історіографічного огляду узагальнюючий висновок зводиться до того, що цілісного дослідження внутрішньої політики Української держави до цього часу не створено. Така спроба здійснюється у пропонованій дисертаційній роботі.

Мета і завдання дослідження. Автор переслідував мету дослідити головні напрямки внутрішньої політики Української держави та визначити їх особливості і ефективність впровадження.

Здійснення поставленої мети передбачає вирішення таких

1. Історія України: нове бачення. У 2 т. -Т.2. / Верстюк В.Ф., Гарань О.В., Даниленко В.М. та інші /.-К., 1996.-С.53-76.
2. Мала енциклопедія етнодержавознавства /НАН України. Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького/.-К., 1996.-С.188-190.
3. Павленко Ю.В., Храмов Ю.О. Українська державність у 1917-1919 рр. /історико-генетичний аналіз/.-К., 1995.- 262с.
4. Клименко-Мудрий В.С. Національно-демократичний рух за часів Української держави гетьмана Скоропадського. Дис. на здобуття вченого ступеня канд. іст. наук.-К., 1997.-170с.
5. Мякота С.Є. Економічна політика уряду Української держави /травень-грудень 1918 р./ . Дис. на здобуття вченого ступеня канд. іст. наук. - К., 1997.-180с.

основних завдань:

- розглянути правові основи Української держави;
- з'ясувати що це було - аномалія державотворчого процесу чи закономірний етап розвитку України;
- розкрити характер цього державного утворення, склад та структуру його вищих і місцевих органів влади;
- висвітлити особливості соціально-економічної політики цієї держави:
- дослідити тогочасне суспільно-політичне життя в Україні;
- показати будівництво армії та флоту;
- розглянути недостатньо висвітлені проблеми національно-культурної політики Гетьманату;
- з'ясувати основні причини падіння Української держави.

Методологічною основою дисертації є принципи науковості, історизму, об'єктивності та комплексного підходу до висвітлення проблеми.

Методи дослідження. Поряд з методами емпіричного пізнання, у процесі підготовки дисертації застосовувались теоретичні методи аналізу, синтезу, порівняльно-історичний і проблемно-тематичний.

Джерельну базу дисертаційного дослідження склали документи і матеріали 40 фондів з державних архівів України, переважна більшість яких нині маловідома або вперше увійшла в науковий обіг. З-поміж них особливо цінними є опрацьовані й використані дисертантом документи 33 фондів Центрального державного архіву вищих органів влади і державного управління України /ЦДАВО України/. Зокрема, діяльність гетьманського уряду висвітлює фонд Ради міністрів /ф.1064/. Особливості становлення вищих та місцевих органів влади Української держави розкривають матеріали міністерства внутрішніх справ

та фонди губернських старост /ф.І2І6, ф.І325, ф.І793/.

Особливості соціально-економічного розвитку Гетьманату дисертант проаналізував завдяки документам міністерства торгівлі і промисловості України /ф.ІІІ8/, міністерства земельних справ /ф.І06І/, міністерства продовольчих справ /ф.2І98/ та міністерства фінансів /ф.2І99/. Проблеми військового та національно-культурного будівництва розкрито на основі фондів міністерства військових справ /ф.І074/ і міністерства народної освіти /ф.220І/ Української держави.

Багатий фактичний матеріал почерпнуто у Центральному державному архіві громадських об'єднань України /ЦДАГО України/ та Центральному державному історичному архіві України у м. Києві /ЦДІА України/.

Важливу основу джерельної бази дисертації склали збірники документів, спогади учасників тих подій та спомини гетьмана П.Скоропадського. Суттєве місце у дослідженні посіли матеріали періодичних видань. Використано статті й повідомлення 16 газет, що виходили в цей період.

Отже, використані автором різноманітні джерела дозволяють дати вичерпну відповідь на поставлені завдання.

Наукова новизна дослідження. Особистий внесок автора дисертаційної роботи визначається тим, що в ній вперше комплексно розглянута важлива наукова проблема - внутрішня політика Української держави. При цьому розширено джерельну базу дослідження, в науковий обіг введено значну кількість маловідомих матеріалів та документів. В роботі вперше розроблена періодизація періоду правління П.Скоропадського. В її основу покладено прагнення керівництва держави обмежити вплив німецького та австро-угорського командування на політичне і економічне життя Гетьманату. В дисертації досліджено ряд ас-

пектів теми, що не знайшли докладного висвітлення в науковій літературі: проаналізовано правові основи Гетьманату, розкрито склад та структуру його вищих і місцевих органів влади, висвітлено особливості військового будівництва, уточнено форми і методи стабілізації фінансово-кредитної системи Української держави.

Практичне значення дисертації. Узагальнення і висновки, що містяться в дисертаційній роботі допоможуть з'ясувати місце Української держави в новітній історії України. Її фактичний матеріал та основні положення можуть бути використані при підготовці навчальних посібників і спецкурсів з історії України, а також у викладацькій роботі.

Апробація роботи. Основні положення і результати дисертаційного дослідження доповідалися й обговорювалися на засіданнях відділу історії "Української революції та громадянської війни. 1917-1921" Інституту історії України НАН України та кафедри українознавства Державної академії легкої промисловості України. З окремих аспектів дослідження зроблено повідомлення на одній міжнародній та трьох Всеукраїнських наукових конференціях. Основні положення дослідження відображені у публікаціях автора, використані при проведенні лекцій і семінарів з історії України в Державній академії легкої промисловості України.

Короткий зміст дисертації

Структура дисертації відповідає меті та завданням праці. Вона складається з вступу, трьох розділів, поділених на 8 параграфів, висновків, додатків та списку використаних джерел і літератури. Обсяг тексту 180 сторінок.

У вступі обґрунтовано актуальність, наукову новизну і практичне значення теми, проаналізовано стан її наукової роз-

робки, дана характеристика джерельної бази дослідження, визначені її мета і завдання.

У першому розділі "Будівництво Української держави" розглянуто причини державного перевороту 29 квітня 1918 р., проаналізовано правові основи, склад та діяльність вищих органів влади Гетьманату, створення армії і флоту.

Аналіз документів та наукових праць дає підставу твердити, що встановлення гетьманського режиму було необхідним актом для наведення порядку в Україні. Це була спроба загасити полум'я революції, покласти край радикальним соціально-економічним реформам Центральної Ради й врятувати елементи української державності. /Див. дис: с.26-27, 31-32/.

В дослідженні підкреслюється, що конституційною основою Української держави стали "Закони про тимчасовий державний устрій України". Гетьман отримав диктаторські повноваження. Але це не була диктатура у класичному розумінні. Адже гетьманський режим потрапив у цілковиту залежність від німців. Тому для П.Скоропадського першочерговим стає зміцнення своєї влади в Україні та зменшення впливу німецького і австро-угорського командування на життя держави. Хід виконання цього завдання дозволяє виділити у гетьманському правлінні три періоди.

Перший - 29 квітня - 2 червня 1918 року. Протягом цього часу П.Скоропадському вдалося сформувати сильний уряд, який очолив Ф.Лизогуб. Рада міністрів створила дієздатні місцеві органи влади, навела елементарний порядок та ліквідувала безладдя в Україні. Значно зменшило можливості тиску німців на внутрішнє життя Гетьманату й офіційне визнання 2 червня 1918 р. Німеччиною Української держави.

У червні 1918 р. починається другий період у правлінні ге-

тьмана П. Скоропадського. Впорядковано адміністративно-територіальний устрій Гетьманату, який складався з 9 губерній / Волинської, Катеринославської, Київської, Подільської, Полтавської, Харківської, Херсонської, Таврійської, Чернігівської/ та II Поліського округу. Губернії ділилися на 108 повітів та 1813 волостей. Почалося формування Холмського губерніального староства, яке набуло статусу губернії 15 листопада 1918 р.. Узгоджувати всі спірні питання з австро-угорським командуванням мав Генеральний уповноважений на українських землях. Уряд прагнув приєднати до держави етнографічно-українські території. Рада міністрів взяла під свій контроль завоювану німцями значну частину військового майна. Для управління ним призначено Головноуповноваженого по управі ліквідації інституцій воєнного часу. /Див. дис.: с. 54-56/.

Створено нову систему прийняття законопроектів в Українській державі. Їх могли розробляти не тільки міністерства, а й Державна канцелярія. Закони визначали пріоритет інтересів держави над інтересами особи. На практиці не завжди дотримувалися права і свободи громадян, адже тривалий час губернські старости могли заарештовувати людей без суду і слідства. Відзначено, що уряд вживав заходів до захисту гетьманської влади. Особлива увага була прикута до охорони приватної власності. Для цього Рада міністрів поряд з прийняттям власних законодавчих актів відновлює законодавство колишньої царської Росії. / Див. дис.: с.58-59 /.

Протягом цього періоду керівництву Гетьманату вдалося обмежити повноваження окупаційних військових судів. На перших порах узгоджено створення особливої комісії по розмежуванню функцій військових судів України та Австро-Угорщини і Німеччини. Згодом досягнуто домовленості про звуження ком-

петенції окупаційних судів і посилення прокурорського нагляду з боку України.

Наголошується, що одним із інститутів гетьманського режиму стала Державна Варта. Її головним обов'язком була охорона порядку і безпеки в Українській державі. Допомогу їй надавали добровольчі дружини. / Див. дис.: с.61-62 /

З'ясовано, що основою побудови Української держави мали стати козацький стан. 16 жовтня 1918 р. П.Скоропадський ухвалив Універсал до українського народу та відповідний закон про відродження козацтва на всій території його історичного існування.

З 14 листопада 1918 р. починається третій період в правлінні П.Скоропадського. Він проголосив федерацію Української держави з Великоросією та затвердив новий склад уряду, який очолив С.Гербель. Гетьман прагнув приборкати повстанський рух на українських землях. Та його надії на підтримку колишніх російських офіцерів виявилися марними. 14 грудня 1918 р. війська Директорії захопили Київ, а П.Скоропадський склав свої повноваження.

Проаналізовано створення регулярної української армії і флоту. Міністерство військових справ наведено порядок в обліку призовників, провело реорганізацію Генерального штабу та завершило комплектування військових частин. У військоверне будівництво внесено національні елементи. З значними труднощами вдалося вирішити питання будівництва військово-морського флоту. / Див. дис.: с.67-77 / Зазначено, що не всі завдання були вирішені. Перш за все, заможне населення не стало соціальною базою української армії. Не зовсім вдалим можна вважати й призначення на посаду міністра військових справ генерала О.Рогози. Гетьман залучив до армії значну частину

колишніх російських офіцерів. Але їх переважна більшість залишилася байдужою до української справи./ Див. дис.: с.83 /

Гетьман прагнув забезпечити армію висококваліфікованими офіцерськими кадрами. За його правління відкрито чотири кадетські школи, прийнято рішення про заснування Української військової академії. Відзначено, що заслугує на увагу досвід гетьманського режиму наділяти землем демобілізованих воєнків./ Див. дис.: с.84/.

На підставі аналізу правових документів та діяльності уряду по будівництву основ Української держави зроблено висновок, що Гетьманат – це один із видів диктаторських режимів, який встановив в Україні сильну авторитарну владу. П.Скоропадський приніс на українські землі консервативні ідеї, до яких була байдужа переважна більшість населення України. Крім того, у гетьманського оточення не було чіткої моделі майбутньої держави, тому Рада міністрів відновлює дію законів царської Росії. Гетьман не був одноосібним правителем України. Внутрішня політика в значній мірі залежала від складу уряду Української держави, де рішення приймалися простою більшістю голосів. В Кабінеті міністрів переважали кадети.

У другому розділі "Соціально-економічна політика Гетьманату" відтворено історію підготовки та прийняття основних економічних законів, розглянуто особливості вирішення аграрного питання, взаємовідносини гетьманського уряду з економічними організаціями Центральних держав та становлення фінансово-кредитної системи.

На конкретному матеріалі проаналізовано особливості аграрної політики керівництва Гетьманату. Доведено, що у травні 1918 р. під тиском німецького командування та лідерів консервативних течій П.Скоропадський ухвалив ряд антиселянських

законів. Основою аграрної політики Української держави було визнано відновлення приватної власності на землю. Цілковита ж підтримка урядом великих землевласників сприяла тому, що село піднялося проти панів, які володіли маєтками. Згодом своє незадоволення вони спрямували на гетьмана та його оточення. Відзначено, що керівництво Української держави втратило час і не спромоглося провести аграрну реформу в Україні. Її положення залишилися невідомими та малозрозумілими українському селянству. Під тиском обставин уряд відтягує на осінь проведення змін в аграрному питанні. / Див. дис.: с.88-89 /.

Важливим завданням Ради міністрів стала боротьба з зростанням спекуляції в державі. З цієї метою затверджено сталі ціни на хліб та зернові продукти. Звернено увагу на персональний склад міністерства продовольчих справ, де процвітало казнокрадство. / Див. дис.: с.90, 94-97 /.

Відзначено, що аграрна реформа передбачала в першу чергу вирішення проблем малоземельних селян та формування бази громадянського суспільства шляхом утворення міцного середнього класу селян-власників. Основою суспільно-політичної системи Української держави мали стати козаки-фермери. Передача землі селянам за певну плату дозволяла керівництву Гетьманату залучити значні кошти для зміцнення держави. Кабінет міністрів мав шукати певного компромісу між поміщиками і селянами, а не підтримувати лише одну із сторін. Спроба відновити стабільність шляхом повернення великим земельним власникам їх маєтків стала однією з найсерйозніших помилок у внутрішній політиці Гетьманату.

Як свідчать викладені факти цього розділу, значний вплив на соціально-економічну політику держави мало німецьке і австро-угорське командування та економічні організації кра-

Ін Четверного союзу. Показано, що економічна політика Німеччини та Австро-Угорщини на українських землях зводилась до таких напрямків: вивезення з України якнайбільшої кількості сировини і предметів стратегічного значення; завоювання на українському ринку міцних позицій; досягнення власного позитивного платіжного балансу. /Див. дис.: с.107-108/.

Доведено, що з перших днів приходу до влади гетьман та його уряд надають значної ваги захисту зруйнованої вітчизняної економіки від зовнішньоекономічної експансії Німеччини і Австро-Угорщини. Для цього Рада міністрів використовує заходи законодавчого та договірної характеру - статті договорів і митних тарифів. У травні прийнято рішення про заборону вивозу з України стратегічно важливої сировини. На економічні організації Центральних держав український уряд перекладає відповідальність за поставки в Німеччину та Австро-Угорщину сировини і продовольства. Ці товари вони мали закуповувати за вільними цінами на ринках України. Найбільшим впливом серед названих організацій користувалися Господарська централь /бюро по закупівлі продовольства/, Централь сировини /бюро по закупівлі сировини/ та Вивізне бюро. Підкреслено, що невідкладним завданням Ради міністрів стало формування власної митної служби. /Див. дис.: с.109-112/.

В розділі наголошено, що одним із важливих завдань уряду визнано необхідність стабілізації фінансово-кредитної системи в державі. Зазначено, що Рада міністрів прагнула упорядкувати грошовий обіг та налагодити фінансовий стан України. Програма стабілізації була розділена на два етапи. Протягом першого керівництво Гетьманату здійснило такі заходи: підготовлено та затверджено державний бюджет, обмежено ввезення іноземної валюти в Україну; посилено боротьбу з фальшиво-

монетниками. Підкреслено, що введення твердої національної валюти - гривні гетьманський уряд передбачав досягти шляхом підтвердження її цукром та хлібом. Керівництво держави приділяло особливу увагу наведенню порядку в здійсненні цукрової монополії. Відновленню цієї галузі промисловості Рада міністрів надає пріоритетне значення. Заслугує на увагу підтримка Кабінетом міністрів цукрових підприємств України: надання їм значних кредитів та закріплення землі за цими заводами. Введення цукрової, тютюнової та горілчаної монополії сприяло значному поповненню державного бюджету.

Основною соціально-економічної політики Української держави було відновлення приватної власності. Гетьман надавав допомогу промислово-торговельним колам України. Уряд прагнув налагодити роботу залізничного транспорту та харчової промисловості Української держави.

У третьому розділі "Політичне та культурне життя" аналізуються відносини гетьмана з основними політичними партіями. Підкреслено, що за ставленням до П.Скоропадського чітко сформувалися три основні групи партій та організацій. Першу групу склали ті, що допомогли здійснити державний переворот, а потім підтримували уряд Української держави. Це були помірковані політичні течії, які займали центристські позиції. Вони не мали значного впливу в Україні. Відзначено, що суттєвим прорахунком П.Скоропадського можна вважати те, що він так і не створив власної політичної партії, яка б пропагувала ідеї новітнього гетьманства. Міністри-кадети намагалися впровадити в життя програмні положення своєї партії.

Другу групу становили політичні партії, які стали в легальну опозицію до гетьманського режиму. П.Скоропадський хотів залучити до роботи в уряді представників УНС, але тривалий

час йому це не вдавалося. Хоча платформою для зближення сторін було прагнення побудувати незалежну Українську державу. Серед цих партій найвпливовішими були УПСР, УСДРП, УПСФ і УПСС. Їхні представники утворили опозиційний до гетьмана міжпартійний блок - Український Національний союз /УНС/. Його головним завданням визнано перебрання влади в Україні мирним шляхом. З приходом до керівництва в УНС В.Винниченка Головна рада поступово відходить від проголошених статутом тільки легальних форм боротьби./ Див. дис.: с. 148-152/.

Третю групу складали політичні партії, що з самого початку оголосили збройну боротьбу проти П.Скоропадського. До них належали РКП/б/, українські більшовики, анархісти, ліві російські соціал-революціонери і ліві українські есери. Основними формами боротьби названих партій проти гетьманського режиму стали підготовка збройного повстання, створення повстанських загонів та проведення терористичних актів. Рада міністрів Української держави заборонила їхню діяльність, а проти прихильників посилила репресії./ Див. дис.: с. 153-155 /.

В роботі підкреслено особливості національно-культурної політики Української держави. Вона відзначалася планомірністю, зваженістю і поміркованістю та проводилася у загальному контексті завдань зміцнення незалежності України. Завдяки гетьманському уряду засновано Українську академію наук. Її організаторами стали міністр М.Василенко та відомий вчений В.Вернадський. Рада міністрів сиріяла розвитку української мови, створенню національних освітніх закладів, збільшенню україномовної періодичної преси, художньої та навчальної літератури, розвитку образотворчого мистецтва тощо.

Зазначено, що пріоритетне правове становище в Україні належало православній церкві. Однак її устрій не відпо-

відав національно-культурним потребам української громадськості. Тому основним завданням міністерства сповідань стало сприяння організаційному оформленню Української автокефальної церкви. / Див. дис.с.170-174 /

У висновках підведені основні підсумки дослідження, висловлені деякі пропозиції практичного значення.

Від квітня до грудня 1918 р. на терені України існувало своєрідне державне утворення. За формою це було диктаторське правління із зовнішніми атрибутами національної традиції, залежне від німецького командування. За соціально-класовим характером - спроба відродити народне господарство України за допомогою відновлення приватної власності. За політичною суттю - антидемократичний режим консервативної частини населення України, яка не мала чіткої моделі побудови нової держави.

На захист виносяться такі положення:

- державний переворот та утворення гетьманського уряду - це цілеспрямована спроба національних консервативних сил врятувати українську державність;

- соціально-економічна політика керівництва Гетьманату була спрямована на відновлення приватної власності у сільському господарстві та промисловості;

- діяльність уряду Української держави сприяла відновленню роботи вітчизняної промисловості та торгівлі, монополізації найважливіших галузей економіки України, становленню фінансово-кредитної системи, поновленню транспортних мереж;

- важливим чинником формування внутрішньої політики Гетьманату було командування окупаційних військ. Послаблення економічної залежності від Німеччини та Австро-Угорщини - одне з основних завдань П.Скоропадського та його уряду;

- у внутрішньополітичній сфері П.Скоропадський вів боротьбу у двох напрямках - проти правих російських кіл та українських соціалістичних партій, водночас спиравчись на партійні сили кадетів;

- національно-культурне будівництво відзначалося диференційованим підходом і ефективністю.

Основні результати дослідження викладені в публікаціях:

1. Павло Скоропадський: штрихи до політичного портрета. // Український історичний журнал. - 1992. - № 9. - С.91-105. /співавтор Пиріг Р.Я./ с.93-101.
2. Павло Скоропадський: від російського генерала до гетьмана України. // Урядовий кур'єр.-1993.- 13 травня.
3. Українська держава та її гетьман Павло Скоропадський. // Військо України. - 1993. - № 10. - С.79-91.
4. До питання про внутрішню політику держави Павла Скоропадського. // Останній гетьман. Ювілейний збірник пам'яті Павла Скоропадського. 1873-1945.-К.; Академпрес, 1993.-С.56-65.
5. Гетьман Української держави / Павло Скоропадський /. // Українська ідея. Постаті на тлі революції.-К.; Т-во "Знання" України, 1994.-С.113-134. /співавтор Пиріг Р.Я./ с.113-125.
6. Коментарі. // Павло Скоропадський. Спогади /кінець 1917- грудень 1918/.-Київ-Філадельфія, 1995.-С.326-380. / у співавторстві/ с. 346-348.
7. Основні напрямки внутрішньої політики держави Павла Скоропадського.// Тези доп. Всеукр. науково-методич. конф. 28-29 травня 1993 р. м.Одеса. -К., 1993. - С.68-70.
8. Особливості формування політичної думки в Україні /квітень-грудень 1918 р./. // Політологічний вісник. Мат-ли. Всеукр. науково-методич. конф. "Політична думка в Україні : минуле і сучасність" - К., 1993. -Ч.2. - С.67-68.

9. Військове будівництво за часів правління гетьмана П.Скоропадського: методологія проблеми. // Тези доп. Всеукр. науково-методич. конф. - К.: УДУХТ, 1994. - С. 27-28.

Проданюк Федор Николаевич. Внутренняя политика Украинского государства / 29 апреля - 14 декабря 1918 г./

Диссертация на соискание ученой степени кандидата исторических наук по специальности 07.00.01. - История Украины. Институт истории Украины НАН Украины, Киев, 1997.

Защищается рукопись, в которой исследуются основные направления внутренней политики Гетманата: создание и деятельность высших органов власти, формирование армии и флота, решение аграрного вопроса, стабилизация финансового положения и национально-культурное строительство.

PRODANYUK Fedor Nikolaevich. The Internal policy of the Ukrainian state (29 April - 14 December, 1918)

The dissertation claims for the scientific degree of Candidate of Historic sciences under specialization code 07.00.01 - History of the Ukraine. The Institute of History of the Ukraine of National Academy of Sciences of the Ukraine. Kiev. 1997.

In the defended manuscript the main orientations of internal policy of the Hetmanate: forming of Supreme organs of the power, foundation of the Army and Navy, solution of agrarian problems and stabilisation of financial situation the questions of national and cultural construction are studied.

Ключові слова: Українська держава, внутрішня політика, державотворення, диктатура, Гетьманат, режим.

Здійснено

Підп. до друку 23.12.96р. Формат 60x84 I/16. Папір друк. №1. Друк офсетний. Умовн. др. арк. I, 39. Умовн. фарбо-відб. I, 50. Облік.-вид. арк. I, 09. Тираж 120. Зам. 108. Безплатно.

Дільниця оперативної поліграфії при Державній академії легкої промисловості України, 252011, Київ-II, вул. Немировича-Данченко, 2.

435874

Безплатно